

отримано 30.06.2025
Голова спеціалізованої
вченої ради
ДФ 26.133.094
д. філос. н., проф
Ломачинська І.М. (підпис)

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.094
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка
доктору філософських наук, професору
Ломачинській Ірині Миколаївні

Рецензія

Паська Ярослава Ігоровича, доктора філософських наук, професора, професора кафедри філософії та релігієзнавства Київського столичного університету імені Бориса Грінченка на дисертацію **Дзигори Кирила Романовича «СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ФОРМИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 033 «Філософія».

1. Актуальність дисертаційної роботи Дзигори К.Р. зумовлена необхідністю комплексного аналізу феномену історичної пам'яті в умовах драматичних колізій в житті нашого суспільства. Дослідження є вкрай важливою і достатньо нетривіальною спробою здобувача підняти проблему, яка є недостатньо висвітленою в межах теоретичного дискурсу. Фактор соціальних мереж, його впливу на суспільство, взаємодія з історичною пам'яттю є одним з визначальних в сучасному глобальному світі, а необхідність стрімких соціальних змін, вступу до європейських структур спонукає до більш прискіпливого аналізу цього феномену. Дисертація є однією з перших спроб осмислити нові можливості соціальних мереж як чинник, що безпосередньо впливає на зміни історичної пам'яті в межах спільнот та груп, стає платформою для відтворення боротьби ідей, їх модифікування в контексті плинності історичних подій. Дана проблема ролі соціальних мереж в сучасному історичному контексті репрезентації історичної пам'яті постає як така, що стає все більш нагальною, торкаючись найважливішої практичної сфери суспільного життя. Особливого значення вона набуває в умовах триваючих військових дій, доленосного історичного вибору нашого суспільства пов'язаного з процесами збереження колективної

ідентичності, солідарністю та суспільною інтеграцією в умовах соціальної еволюції нашої країни до європейських структур.

2. Наукова новизна підсумків дисертації.

Наукова новизна дослідження Дзигори К.Р. полягає у тому, що здобувач одним з перших у вітчизняній соціально-філософській думці надав теоретико-методологічне обґрунтування проблемі соціальних мереж як форми репрезентації історичної пам'яті. В процесі дослідження дисертантом було отримано низку результатів, які мають характер наукової новизни і конкретизуються в таких положеннях.

А). Осмислюються теоретичні і методологічні підходи до вивчення історичної пам'яті як постмодерного феномену в контексті функціонування соціальних мереж.

Б). На теоретичному рівні обґрунтована ціннісно-нормативна роль соціальних мереж в процесі трансляції історичної пам'яті, розкрито їх трансформаційний потенціал в процесі соціальної еволюції українського суспільства.

В) В процесі осмислення даної проблеми пропонуються авторські шляхи подолання маніпулятивного впливу на історичну пам'ять за допомогою мереж громадянського суспільства, соціальних медіа ресурсів.

Г) Використовуючи широкий масив літератури, англomовних джерел простежений комплексний вплив соціальних мереж на еволюцію історичної пам'яті.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що здобувачу вдалося не тільки дослідити вплив соціальних мереж на розвиток історичної пам'яті, але й простежити зв'язок мережевих форм існування з різними історичними контекстами, процесами соціальної трансформації, колективною та індивідуальною пам'яттю. Ідеї та отримані результати дослідження мають евристичний потенціал для подальших теоретичних розробок проблеми обґрунтування соціальних мереж як форми репрезентації історичної пам'яті, виявленню ціннісно-нормативної складової історичної пам'яті в медіа просторі. Виявлена специфіка морально-етичних і функціональних особливостей соціальних мереж в контексті проблем самовизначення

українського суспільства, пошуку українською спільнотою автентичних форм суспільного життя.

Практична значущість отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути застосовані у викладанні філософських і суспільствознавчих дисциплін вищої школи, зокрема курсів, які присвячені соціальним та історичним трансформаціям, проблематиці соціальної філософії та філософії історії. Нормативні орієнтири та принципи, які закладені в дисертаційному дослідженні сприятимуть розвитку громадянського суспільства та поступу демократичних процесів.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Вибір матеріалу та його обсяг відповідають специфіці дослідження. Наукові положення, висновки дисертації оцінюю як теоретично та емпірично обґрунтовані і достовірні. Вони базуються на використанні існуючих філософських методів і міждисциплінарних теоретичних підходів. Йдеться про такі методи дослідження як герменевтичний, феноменологічний і деякі інші теоретичні підходи, які автор реконструює в процесі теоретичного аналізу. Дослідником застосовується історико - порівняльний метод, який допомагає глибше усвідомити соціально-культурні контексти історичної пам'яті та її репрезентацію в соціальних мережах. Теоретична розвідка розкриває цілу низку важливих понять для розуміння доби постмодерну. Поняття антиієрархічності, деконструкції, шизоаналіз, ризомі, «смерті автора», гіперреальності, симулякру та інші наново актуалізуються в епоху розвитку соціальних мереж, стають предметом теоретичного обґрунтування, теоретичної уваги дослідника. Загальні висновки дисертації логічні і переконливі. Вони повною мірою узагальнюють зміст дослідження, надають інформацію про виконання поставлених завдань.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методології наукової діяльності.

Загальний рівень дисертації Дзигори Кирила Романовича вважаю достатньо високим. Він підтверджується досить серйозною обізнаністю автора в проблематиці дослідження, оволодіння методологією наукового пошуку, теоретичною і практичною переконливістю аргументів наведених в теоретичному дослідженні. Дисертацію виконано у відповідності до виконаної науково-дослідної роботи кафедри «Філософії та релігієзнавства».

За своєю темою та змістом дисертаційне дослідження здійснене в межах двох наукових тем Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка: «Складні питання історичної пам'яті країн Центрально-Східної Європи XX–XXI ст. у парадигмі діалогічності української культури» (реєстраційний номер 0116U003294; «Гуманітарна безпека України в контексті системних і позасистемних викликів сучасності» (державний реєстраційний номер: 0122U202038).

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях.

Апробацію наукової розвідки спостерігаємо в межах 11 наукових праць, у тому числі: у 4 статтях у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України та 7 тезах доповідей та матеріалів конференцій, які додатково відображають наукові результати дисертаційного дослідження:

1. Виступ на конференції, без публікації. Постмодерністські підходи до вивчення комеморативних практик в соціальних мережах. Матеріали XIII Міжнародної наукової конференції «Соціальне прогнозування та проєктування майбутнього: перемога, мир та відновлення у післявоєнній Україні». Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, 2023.
2. Політика пам'яті як чинник формування колективної пам'яті. Матеріали X Всеукраїнської науково-теоретичної конференції «Соціальні та гуманітарні технології: філософсько-освітній аспект», Черкаський державний технологічний університет, м.Черкаси, 21-22 березня 2024 р.
3. Меми як форма репрезентації історичної пам'яті в соціальних мережах. Київські філософські студії-2024: Матеріали VII Всеукраїнської наукової конференції. Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, 17 травня 2024 року.

Сформульовані у дисертаційному дослідженні теоретичні положення, здобуті результати і практичні рекомендації достатньо повно висвітлено в оприлюднених працях.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу.

Структура дисертаційної роботи підпорядкована поставленій меті і завданням дослідження. Зміст дослідження складається з трьох логічно обумовлених і взаємопов'язаних розділів.

Перший розділ **«Історична пам'ять та соціальні мережі в контексті постмодерного дискурсу»** присвячений дослідженню передумов виникнення мережевого суспільства, осмисленню понять «соціальні мережі» «історична пам'ять». Фокус уваги спрямований на обґрунтування дискурсу, який безпосередньо пов'язаний з соціальними мережами. В цьому контексті важливим є те, що дисертант пропонує гіпотезу, яка пов'язує історичну пам'ять з феноменом постмодерну. Дослідник пропонує авторську інтерпретацію поняття «історична пам'ять», окреслює межі визначення цього поняття.

У другому розділі **«Інтеграція соціальних мереж у процес формування історичної пам'яті»** розглянуті соціокультурні аспекти формування історичної пам'яті, осмислюється її зв'язок з традиційними, національними і транснаціональними інститутами. З родиною, спільнотою, нацією, сучасними наднаціональними утвореннями. Дисертант фокусує увагу на тому, що історична пам'ять в сучасних умовах стає інтегративним інструментом порозуміння в суспільстві. Йдеться тут не тільки про упорядкування минулого, але й забезпечення умов для продуктивної соціальної комунікації в суспільстві; створення політичної інституції пам'яті, місць пам'яті, які б сприяли ефективному розвитку спільнот, суспільства і держави. Важливим для дисертанта є те, що технологічний розвиток, швидкість інформаційних потоків в стратегічному вимірі унеможливорює повернення до модерного минулого, яке справедливо пов'язується з домінуванням гранднаративів.

У третьому розділі **«Способи маніпуляції соціальною пам'яттю в соціальних мережах та методи протидії їм»** проаналізовані способи маніпулятивного впливу на історичну пам'ять з боку певних соціальних мереж та запропоновані авторські рекомендації щодо протидії маніпулятивним практикам. У контексті аналізу дисертант обґрунтовує поняття історичної пам'яті як мережу зв'язків та вузлів мереж і пропонує авторські стратегії подолання негативних впливів на історичну пам'ять. Важливим для нього є використання спеціалізованого програмного забезпечення в процесі репрезентації історичної пам'яті у найпопулярніших в Україні соціальних мережах Facebook, YouTube, Instagram. Дисертантом здійснена важлива для розуміння даної проблеми класифікація соціальних маніпуляцій, яка пов'язана з осмисленням понять постправа, позачасовість, поляризація. Автор дослідження робить спробу запропонувати комплексну візію щодо історичної пам'яті в сучасних умовах.

Сформульовані у дисертаційному дослідженні теоретичні положення, здобуті результати і практичні рекомендації висвітлені в оприлюднених працях здобувача.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність, наявність академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

Аналіз тексту дисертації засвідчує доброчесність автора дослідження Дзігори К.Р. в повному обсязі.

9. Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації.

Окремі положення дисертаційного дослідження спонукають до дискусії. Здобувач намагається розглянути соціальні мережі через характеристики постмодерну, окреслює специфіку людського функціонування в соціальних мережах, звертає увагу на фактор просторовості і відсутності лінійності в сучасних соціальних мережах. Фокусується увага на ролі комп'ютерних мереж. Зазначається, що комп'ютерні соціальні мережі можуть бути зручним інструментом як для демократизації історичної пам'яті, так і для впровадження тоталітарних або вузько національних тлумачень історії.

1. Принциповою тут є думка дисертанта, що історична пам'ять є «постмодерним явищем, яке органічно вписується в сучасну плюральність». На моє переконання, це судження необхідно пом'якшити. Вона потребує більш комплексного осмислення і змістовної полеміки з тими відомими дослідниками, які пов'язують концептуалізацію цього явища з традиційними і модерними ідеями та соціальними практиками. Дослідженню, як на мене, певною мірою бракує соціальних референцій постмодерну з модерними і традиційними візіями. На моє переконання, в дослідженні бажано було б надати більш суттєві соціальні порівняння.

2. Поза дослідженням також є важливі ідеї комунікативної філософії. Зокрема, Габермас акцентує увагу на такі важливі поняття як правдивість, щирість, автентичність. Бажано було б використати низку інтенцій німецького дослідника і осмислити його певні теоретичні позиції, які актуалізують проблемні питання.

А) Вимога до правди, з'ясування проблеми щодо образу минулого. Чи є образ минулого є довільним, фіктивним чи ґрунтується на фактологічній реальності.

Б) Вимога до нормативних правил, які оперують в даному суспільстві, вимога до автентичності чи щирості. Чи дійсно реконструкція минулого

віддзеркалює ідентичність соціальних груп чи є соціальною інструменталізацією, соціальним конструюванням.

В) Як в національній пам'яті представлений інший? Чи є включеною, зокрема, в українську історичну пам'ять інша історична перспектива. Методологічно важливою є теоретична полеміка Габермаса і Асман. Асман обмежує інтерпретацію пам'яті продукуванням соціальної тягlosti, соціальної згуртованості, які, на його переконання, пов'язані релігійними зв'язками і біблійними текстами. Соціальна згуртованість має будуватися на відкритості публічної сфери. (Габермас).

3. Поза детальною увагою автора залишаються поняття, які є важливим для репрезентації історичної пам'яті в соціальних мережах («діалог пам'яті» «зловживання пам'яті» (Асман). Важливим є також співвідношення між поняттями історичної пам'яті і спадщини, яка включає всі попередні події і феномени як такі, що можуть бути науково реконструйовані. Певною мірою бракує полеміки між різними теоретичними підходами. Йдеться передусім про осмислення поняття Історії, яка репрезентує вимогу до правдивості, автентичності і описання минулого таким як воно було. Важливою, в цьому контексті, є критика цієї ідеї правдивості Слодертайком, який піддає критиці історичну пам'ять як прояв національного міфу, який він називає «гіпнозом спільноти». Бажано було б дослідити важливі для репрезентації історичної пам'яті дихотомії понять. Історія проти пам'яті, функціональна пам'ять проти зберігаючої пам'яті (storage memory), heritage, science versus tradition, діалогічної пам'яті проти монологічної пам'яті. В цілому наявність полемічних питань не ставить під сумнів якість дослідження. Воно є цілком професійним.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

Здобувач, Дзигора Кирило Романович, має високий рівень теоретичних знань, практичних вмінь, навичок і компетентностей. Він є спроможним самостійно проводити дослідження на достатньо високому, професійному рівні. Усі представлені міркування та застереження мають дискусійний, полемічний характер в контексті запропонованого дисертантом актуального дослідження.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам.

Дослідження відповідає вимогам п.6-9 Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44 «Про затвердження порядку присудження

доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 про затвердження вимог та оформлення дисертації» затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. за номером 150/30023, а автор роботи Дзигора Кирило Романович — заслуговує на присудження наукового ступня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 033 «Філософія».

Рецензент

Доктор філософських наук,
професор, професор кафедри
філософії та релігієзнавства
факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Пасько Я.І.

